

АКАДЕМІЯ ПЕДАГОГІЧНИХ НАУК УКРАЇНИ

ЕНЦИКЛОПЕДІЯ ОСВІТИ

*Головний редактор
академік НАН і АПН України,
Президент АПН України В. Г. Кремень*

Київ
Юрінком Інтер
2008

Головний редактор

В. Г. Кремень

Заступники головного редактора

О. Я. Савченко, В. П. Андрущенко

Відповідальний науковий секретар

С. О. Сисоєва

Члени редакційної колегії:

І. Д. Бех, Н. М. Бібік, В. Ю. Биков, В. І. Бондар, М. Б. Євтух,
І. А. Зязюн, Ю. Б. Кузнецов, В. І. Луговий, О. І. Ляшенко,
В. М. Мадзігон, С. Д. Максименко, Н. Г. Ничкало, В. В. Олійник,
А. Ф. Павленко, П. І. Рогова, М. М. Слюсаревський, В. М. Синьов,
О. В. Сухомлинська, Д. В. Табачник, А. В. Толстоухов, М. Д. Ярмаченко

Видавництво «Юрінком Інтер»

Шеф-редактор В. С. Ковальський

Енциклопедія освіти / Акад. пед. наук України ; головний
Е64 ред. В.Г.Кремень. — К. : Юрінком Інтер, 2008. — 1040 с.
ISBN 978-966-667-281-3.

Енциклопедія освіти — перша у вітчизняній літературі довідниково-аналітична праця, у якій висвітлено: проблеми теорії, історії та практики української освіти, походження понятійно-термінологічних основ педагогічної і психологічної наук; сучасні освітні парадигми та концепції; системи навчання і виховання у різних типах навчальних закладів, розвиток зарубіжних освітніх систем; персоналізовану інформацію про педагогів та громадських діячів, що сприяли розвитку освіти в Україні; інформацію про суміжні галузі науки, які мають вагоме значення для розвитку сучасної освіти.

Праця адресована педагогам, психологам, соціальним працівникам, управлінцям усіх рівнів освіти, широкому загалу українського суспільства.

ББК 74я2

УПРАВЛІННЯ ОСВІТИ І НАУКИ В РЕГІОНІ (далі — У. о.) — вид соціального управління (установа), що забезпечує цілеспрямованість, організованість, ефективне функціонування та розвиток системи закладів освіти і науки на території певного регіону.

У. о. в певному територіальному угрупованні, що відрізняється з-поміж ін. специфічними рисами (географічного, етнографічного та економічного положення), є адмін. установою, структурним підрозділом, підзвітним і підконтрольним адміністрації регіону та МОН. У межах своїх повноважень управління організовує виконання законодавчих актів у сфері освіти, наук., наук.-технічної, інноваційної діяльності та інтелектуальної власності, мовної політики, а також здійснює контроль за їх реалізацією.

На виконання законів України «Про освіту», «Про загальну середню освіту» в Україні проведено реформування освіти — перехід на чотирирічну початкову школу, 12-річне навчання, 12-бальне оцінювання знань учнів. Відбулося реформування системи управління освітою і в регіонах. Зроблено перші кроки щодо її утвердження як держ.-громадської системи з урахуванням особливостей соціально-економічного розвитку регіону, тенденції до зростання автономності закладів та установ освіти, конкурентності надання освітніх послуг.

У ході модернізації освіти відбулися суттєві зміни й у структурі регіональних управлінь освіти і науки. Частина підрозділів видозмінили свою діяльність, з'явилися нові (відділ із питань розвитку дошкільної, загальної середньої та позашкільної освіти, науки та ВНЗ, інформ.-аналітичний, міжнародного співробітництва, розвитку будівництва та постачання та ін.).

У. о. здійснює контроль за дотриманням актів законодавства з питань освіти і науки, виконанням навч. закладами всіх форм власності держ. вимог щодо змісту, рівня та обсягу шкільної, позашкільної, загальної середньої, профес.-технічної освіти.

До сфери управління належить і координація діяльності навч. закладів та наук. установ, організація роботи з їх кадрового, матеріально-технічного і наук.-метод. забезпечення. Управління також забезпечує запровадження моніторингу рішень у сфері освіти, наук., наук.-технічної та інноваційної діяльності в області, місті, захисту інтелектуальної власності, сприяє функціонуванню системи наук.-технічної інформації та інтеграції вітчизняної освіти й науки у світову систему зі збереженням і захистом нац. інтересів.

Управління відповідно до покладених на нього завдань здійснює керівництво і контролює діяльність відділів освіти в районах та управлінь освіти в містах, прогнозує потребу області, міста

у фахівцях різних спеціальностей для системи освіти і науки, формує замовлення на їх підготовку, координує роботу з укладення між профес.-технічними закладами та підприємствами, установами, організаціями договорів про підготовку кадрів.

У свою чергу, У. о. в регіоні організовує і контролює роботу держ. і комунальних ВНЗ, відповідно до делегованих МОН повноважень, а також закладів післядипломної освіти, що перебувають у його підпорядкуванні, керує в установленому порядку роботою з організації підвищення кваліфікації та перепідготовки пед. працівників, сприяє розвитку мережі навч. закладів у області, місті, утворює в межах своїх повноважень навч. заклади або вносить в установленому порядку пропозиції щодо їх утворення, реорганізації та ліквідації.

До функцій У. о. належить і внесення пропозицій до МОН стосовно впорядкування мережі навч. закладів для дітей-сиріт і дітей, позбавлених батьківського піклування, дошкільних, загальноосвітніх, позашкільних, профес.-технічних закладів.

В обов'язковому порядку У. о. організовує роботу з ліцензування та атестації навч. закладів, їх держ. інспектування, проведення атестацій пед. працівників і керівних кадрів навч. закладів усіх форм власності, ведення обліку і складання звітів із цих питань у межах своєї компетенції.

В установленому порядку У. о. в регіоні бере участь в укладанні та припиненні дії контрактів з керівниками навч. закладів, в проведенні конкурсів на заміщення вакантних посад керівників ВНЗ I—II рівня акредитації, профес.-технічних навч. закладів, що підпорядковані МОН, аналізує стан виконання керівниками ВНЗ I—II рівня акредитації профес.-технічних закладів, що підпорядковані МОН, умов контрактів і вносить пропозиції щодо продовження або припинення їх дії.

На регіональному рівні У. о. вживає заходів для забезпечення навч. закладами належного рівня дошкільної, позашкільної, загальної середньої та профес.-технічної освіти, організовує їх навч.-метод. й інформ. забезпечення, сприяє підвищенню кваліфікації пед. працівників, забезпечує виконання актів законодавства щодо всебічного розвитку та функціонування укр. мови як держ. та мов нац. меншин.

У. о. має право одержувати від місцевих органів виконавчої влади, органів місцевого самоврядування, а також від підприємств, установ та організацій інформацію й матеріали, необхідні для виконання покладених на нього завдань, укладати в установленому порядку угоди про співпрацю, встановлювати прями зв'язки з навч. закладами і наук. установами зарубіжних країн, міжнародними організаціями, фондами тощо.

Керує У. о. в регіоні начальник, якого призначає на посаду та звільняє з посади голова від-

повідної держадміністрації за погодженням із МОН.

У. о. в регіоні утримується за рахунок коштів держ. бюджету. Граничну чисельність, фонд оплати праці працівників управління та видатки на їх утримання визначає голова відповідної держадміністрації в межах виділених асигнувань. Управління є юридичною особою, має самостійний баланс, рахунки в установах Держ. казначейства, печатку із зображенням Держ. Герба України та своїм найменуванням.

На основі Типового положення про Головне У. о. Київської міської держ. адміністрації, У. о. обласної, Севастопольської міської держ. адміністрації, затвердженого постановою КМ України від 22.08.2000 р. № 1326, розроблені положення про У. о. в регіонах.

Управління освітою в регіоні забезпечує доступність та якість освіти різних рівнів, організовує і контролює процес навчання, виховання, збереження здоров'я в освітніх закладах, прогнозує розвиток мережі ЗНЗ, профес.-технічних, ВНЗ, запровадження в них інноваційних технологій, які сприяють формуванню та розвитку конкурентоспроможної особистості, адаптованої до життя.

Лит.: 1. Великий тлумачий словник сучасної української мови / Уклад. і гол. ред. В. Т. Бусел. — К., 2001; 2. Закон України «Про освіту» від 23.05.1991 р.; 3. Закон України «Про загальну середню освіту» від 13.05.1999 р.; 4. Освіта України: Нормативно-правові документи. — К., 2001.

Г. М. Тимошко

УПРАВЛІННЯ ОСВІТОЮ — цілеспрямована зміна її стану. Ефективне і результативне управління потребує знання природи об'єкта управління, наявності відповідної інформації для прийняття управлінських рішень, механізмів та ресурсів їх реалізації.

Потреба в глобальному, регіональному, локальному, інституційному У. о., її масштабність і розмаїтість форм зумовили класифікацію освітньої сфери для отримання достовірних даних про неї. Формуванню порівняльної освітньої статистики в планетарному масштабі слугує Міжнародна стандартна класифікація освіти, що розроблена ЮНЕСКО і спирається на дві наскрізні класифікаційні змінні: рівні та галузі освіти. Вихідною одиницею класифікації є освітня програма.

Звичайно управлінські дії спрямовані на досягнення стратегічних пріоритетних цілей функціонування та розвитку освіти. Сучасними освітніми пріоритетами визнано: збільшення охоплення населення освітою; забезпечення освіти протягом життя; рівний доступ до якісної освіти; посилення ролі держави в гарантуванні справедливості в здобутті освіти; гуманізація та демократизація освіти; оновлення змісту, форм, методів і засобів навчання; підвищення профес. компетентності

викладачів; становлення держ.-громадського У. о.; поширення інформації про якість освітніх послуг; ефективне та результативне використання видатків на освіту.

Це спонукає до здійснення моніторингу і порівнянь у сфері освіти. Приміром, розроблені й аналізуються освітні індикатори Організації економічного співробітництва і розвитку (OECD), які об'єднані в чотири групи: результати освіти й навчання; фінансові та людські ресурси, що інвестуються в освіту; доступ до освіти, участь і просування в освіті; навч. середовище й організація навч. закладів.

В Україні для У. о. створюється система органів держ. управління, органів управління навч. закладів й громадських органів, виділяються людські, фінансові, матеріальні ресурси. В основу У. о. покладено держ. освітню політику, яка фіксується в законодавстві та доцільно орієнтує управлінську діяльність.

До центральних органів держ. влади, що здійснюють управління в освіті, належать МОН, міністерства, ін. центральні органи виконавчої влади, яким підпорядковані навч. заклади, Вища атестаційна комісія (ВАК) України. Освітнє міністерство бере участь у формуванні та забезпеченні реалізації держ. освітньої політики, здійснює контроль за її втіленням. Акти цього міністерства, прийняті в межах його повноважень, є обов'язковими для органів У. о., навч. закладів. У МОН функціонує Атестаційна колегія, Держ. інспекція навч. закладів. Ін. міністерства, центральні органи виконавчої влади, яким підпорядковані навч. заклади, беруть участь у здійсненні держ. політики в галузі освіти.

В Автономній Республіці Крим діє освітнє міністерство автономії. Місцеві органи виконавчої влади та органи місцевого самоврядування здійснюють У. о. на території області, району, міста, утворюючи для цього управління, відділи, ін. структурні підрозділи, які діють у межах повноважень, установлених законодавством.

Органи управління навч. закладу визначаються законами, а також типовим положенням про заклад, а конкретні форми управління — його статутом.

Органи держ. У. о. взаємодіють з громадськими самоврядними органами в освіті. За законом останні вносять пропозиції щодо формування держ. освітньої політики, вирішують у межах своїх повноважень питання навч.-виховної, наук.-дослідницької, метод., економічної, фінансової діяльності навч. закладів. Органами громадського самоврядування в освіті є: загальні збори (конференція) колективу навч. закладу; районна, міська, обласна конференції пед. працівників; з'їзд працівників освіти Автономної Республіки Крим; Всеукр. з'їзд працівників освіти. В Україні також діють пед. (освітнянські) об'єднання громадян.

У підготовці видання взяли участь:

Авшенюк Н. М., Алексеєнко Т. Ф., Андрієвська В. В., Андрусич Н. О., Андрущенко В. П., Аніщенко В. М., Аніщенко О. В., Антонєць Н. Б., Бабич В. Т., Базелюк В. Г., Барановська О. В., Баришполець О. Т., Бендера І. М., Березівська Л. Д., Бєх І. Д., Биков В. Ю., Бібік Н. М., Богуш А. М., Бойко А. М., Болгаріна В. С., Болтівець С. І., Бондар Віт. І., Бондар Вл. І., Бондар Л. С., Бондар С. П., Бондарчук О. І., Бульвінська О. І., Бурда М. І., Буринська Н. М., Вавіна Л. С., Вайнола Р. Х., Вашуленко М. С., Ващенко Л. М., Ващенко Л. С., Висоцька А. М., Вовк Л. П., Волинський В. П., Волошина Н. Й., Волченкова Г. М., Воронкова Б. А., Гальперіна В. О., Говорун Т. В., Годлевська Д. М., Головінова В. О., Гончаренко А. М., Гончаренко С. У., Гордєєва Ж. В., Гравіт В. О., Гриньова М. В., Гриценчук О. О., Губко О. Т., Гуревич Р. С., Гушлевська І. В., Даниленко Л. І., Данилова Л. О., Дем'яненко Н. М., Десятів Т. М., Дзвінчук Д. І., Дічек Н. П., Добко Т. В., Докукіна О. М., Домніч В. І., Донець З. Ф., Драніщева Е. І., Дубрівна Г. М., Євтух М. Б., Єльнікова Г. В., Єрмаков І. Г., Жадан І. В., Жалдак М. І., Жук В. В., Жук Ю. О., Журба К. О., Забродська Л. М., Задорожна Н. Т., Зайченко О. І., Засенко В. В., Зверєва І. Д., Зінковський Ю. Ф., Золотовєрх В. В., Зязюн І. А., Ілляшенко Т. Д., Ільченко В. Р., Казміренко В. П., Калашнікова С. А., Каленюк І. С., Калініна Л. М., Канішевська Л. В., Капська А. Й., Карамушка Л. М., Карпенко О. Г., Кизенко В. І., Киричок В. А., Кісарчук З. Г., Кобзаренко А. С., Коваленко Є. І., Коваленко О. Е., Ковчина І. М., Козлакова Г. О., Комаровська О. А., Кононко О. Л., Корольов Б. І., Корсак К. В., Корсакова О. К., Корюненко М. М., Котикова О. М., Кравець В. П., Кравченко І. С., Красновський В. М., Краснюк О. П., Красота О. І., Красуцька І. В., Кривуша В. І., Крисюк С. В., Кудикіна Н. В., Кузнецова Т. В., Кульбіда С. В., Кульбіда С. Я., Куценко Г. В., Кушнірук С. А., Лавриченко Н. М., Лактіонова Г. М., Левчук Л. Т., Лещенко Л. О., Лещенко М. П., Лещенко Н. А., Ліщинська О. А., Лозова В. І., Лозовецька В. Т., Локшина О. І., Лопушинський І. П., Луговий В. І., Лукашевич М. П., Лукіна Т. О., Лук'янова Л. Б., Лутай В. С., Ляховська Н. М., Ляшенко О. І., Мадзігон В. М., Майборода В. К., Майборода С. В., Майстрєнко М. А., Максименко С. Д., Максимова Н. Ю., Малиновський В. В., Малицька І. Д., Мальований Ю. І., Маноха І. П., Масенко В. В., Маслов В. І., Масол Л. М., Мацько Л. І., Мелешко В. В., Мельник В. К., Мельнікова І. М., Мерсіянова Г. М., Микитюк О. М., Миропольська Н. Є., Михальченко М. І., Мовчун А. І., Могилевець В. І., Мозгова В. П., Молчанова А. О., Моляко О. В., Москаленко А. М., Москаленко М. М., Набока Л. Я., Найдьонова Л. А., Науменко Р. А., Невмержицький О. А., Недюха М. П., Ничкало Н. Г., Ничкало С. А., Нісїмчук А. С., Носаченко І. М., Обухівська А. Г., Олійник В. В., Омельченко Т. Г., Омельченко Ю. А., Онїщенко О. І., Онїщук Л. А., Онкович Г. В., Оржеховська В. М., Острєрєхова Н. М., Охрїмчук Р. М., Павленко А. І., Павленко А. Ф., Падалка О. С., Паламарчук В. Ф., Панок В. Г., Папуча М. В., Паращенко Л. І., Пашенко В. О., Петренко В. Л., Петрочко Ж. В., Пилипчук В. В., Пироженко Л. В., Пікельна В. С., Плохий З. П., Побірченко Н. С., Повалій Л. В., Пометун О. І., Прїсняков В. Ф., Протасова Н. Г., Пруцакова О. Л., Пугач А. В., Пустовїт Г. П., Пустовїт Н. А., Пуховська Л. П., Пуцов В. І., Рагозіна В. В., Радкевич В. О., Регейло І. Ю., Рєдько В. Г., Рибалка В. В., Рогова П. І., Руденко В. Д., Савельєв В. Л., Савченко О. Я., Сак Т. В., Самоплавська Т. О., Саприкін Г. А., Сбруєва А. А., Сєйко Н. А., Сидоренко В. К., Сїнищина Н. Г., Сїньова Є. П., Сїньов В. М., Сїнявський В. В., Сиротенко А. Й., Сїсєєва С. О., Сїгаєва Л. Є., Скрїпник М. І., Скрїпнюк О. В., Скульська В. Є., Скуратівський Л. В., Слюсарєвський М. М., Смірнова Г. В., Смульсон М. Л., Степко М. Ф., Сухомлінська О. В., Сушенко Л. П., Табачник Д. В., Таланова Ж. В., Таланчук П. М., Тарасун В. В., Тарусова Л. І., Татенко В. О., Терещенко Ю. І., Тїменко В. М., Тїмошенко І. І., Тїмошко Г. М., Тїтаренко Т. М., Тїтова Т. М., Тїщенко В. В., Тїщенко С. П., Ткаченко В. М., Троцько А. В., Трубачева С. Е., Уваркіна О. В., Усатенко Т. П., Усенко В. В., Фїлімонова Т. В., Фролов П. Д., Хлебнікова Л. О., Хомич Л. О., Хоружа Л. Л., Цехмістер Я. В., Цимбалару А. Д., Чалій О. В., Чаусов А. О., Чепєлева Н. В., Черемних К. О., Черкасов О. В., Чернуха-Гадзецька К. М., Чорна К. І., Чудакова В. П., Шатїло В. А., Шевченко Г. П., Шелєстова Л. В., Шеремет М. К., Шїловська О. М., Шїян Р. Б., Шпак В. І., Шульга Л. А., Щєкатунова Г. Д., Шєрбак О. І., Ягупов В. В., Якіменко Л. Ю., Ярмаченко М. Д., Ярошенко О. Г.